

IZUZEĆE SUDACA U PARNIČNOM POSTUPKU

Izv. prof. dr. sc. Dinka Šago*

UDK 347.962

<https://doi.org/10.30925/zpfsr.43.3.6>

Ur.: 9. ožujka 2022.

Pr.: 11. ožujka 2022.

Izvorni znanstveni rad

Sažetak

Kao preduvjet donošenja pravilne i zakonite odluke ustavna je i zakonska obveza u parničnim postupku da sudi neovisan i nepristran sudac. U radu autorica obrađuje institut izuzeća suca povezujući ga s jamstvom za osiguranjem neovisnog i nepristranog suđenja u nacionalnom zakonodavstvu i čl. 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Humanost i etičnost postupanja te neovisnost i nepristranost sudaca usko su povezani kada je u pitanju javna percepcija sudstva, koja nije manje važna od mjerljivih rezultata rada pravosuđa.

Ključne riječi: *apsolutni razlozi za izuzeće; relativni razlozi za izuzeće; čl. 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.*

1. UVOD

Povjerenje u sudove i njihovo zakonito i pošteno suđenje važno je za funkcioniranje pravne države u cjelini. Nepristranost sudaca uvelike utječe na to povjerenje. Pravo na suđenje pred nepristranim sudom sastavni je dio prava na pravično suđenje, koje je jedno od temeljnih ljudskih prava navedenih u Ustavu Republike Hrvatske (čl. 29. st. 1.),¹ odnosno u Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje: Konvencija) (čl. 6. st. 1.).²

Pravo stranaka da im sudi nepristrani sud, opće je ljudsko pravo uređeno međunarodnim pravnim aktima, a oni su: Opća deklaracija o ljudskim pravima (UN, 1948.),³ čl. 10.: *Svatko je jednako ovlašten na pravično i javno saslušanje od strane neovisnog i nepristranog suda pri utvrđivanju njegovih prava i obveza i bilo koje*

* Dr. sc. Dinka Šago, izvanredna profesorica, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu; dsago@pravst.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2957-2761>.

1 Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90., 135/97., 08/98., 113/00., 124/00., 28/01., 41/01., 55/01., 76/10., 85/10., 05/14.

2 (Europska) Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97., 6/99., 14/02., 13/03., 9/05., 1/06., 2/10.

3 Opća deklaracija o ljudskim pravima, Usvojena i proglašena od Opće skupštine Rezolucijom 217 A (III) 10. prosinca 1948.

kaznene optužbe protiv njega.

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (UN, 1976.),⁴ u čl. 14. 1.: *Svi moraju biti jednaki pred sudom i sudovima pravde. U slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega ili utvrđivanja njegovih prava i obveza građanske naravi, svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni nadležni, neovisni i nepristrani sud pravično i javno ispita njegov slučaj.*

Konvencija u čl. 6. st. 1. navodi: *Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj.*

U hrvatskom pravnom sustavu pravo na suđenje pred nepristranim sudom je priznato Ustavom Republike Hrvatske, čl. 29. st. 1.: *Svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično i u razumnom roku odluči o njegovim pravima i obvezama, ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela.*

Propisi kojima se regulira rad i postupanje sudova ili drugih tijela s javnim ovlastima uređuju načelo nepristranosti, kao i načine (mehanizme) otklanjanja razloga ili sumnje u pristranost suca. Za sudske postupke mjerodavne su sljedeće odredbe:

Zakon o sudovima⁵ propisuje: *Svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično i u razumnom roku odluči o njegovim pravima i obvezama ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela“ (čl. 4. st. 1.); Sudac se mora ponašati tako da čuva svoj ugled i ugled sudbene vlasti te ne dovede u pitanje svoju nepristranost i neovisnost u suđenju i samostalnost sudbene vlasti (čl. 89.). Sudac ne smije obavljati drugu službu ili posao koji bi mogli utjecati na njegovu samostalnost, nepristranost i neovisnost ili umanjiti njegov društveni ugled ili su inače nespojivi s obnašanjem sudačke dužnosti (čl. 91. st. 3.).⁶*

Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske⁷ ne poznaje institut izuzeća ustavnog suca u postupku pred Ustavnim sudom Republike Hrvatske, već se nepristranost osigurava putem uzdržavanja suca od glasovanja. Tako je u čl. 27. st. 6. Ustavnog zakona propisano da se sudac Ustavnog suda ne može uzdržati od glasovanja (pravilo), osim ako je sudjelovao u donošenju zakona, drugog propisa ili odluke koja je predmet odlučivanja u ustavnosudskom postupku (iznimka).⁸

2. RAZLOZI ZA IZUZEĆE SUDACA U PARNIČNOM POSTUPKU

Svrha je odredaba o izuzeću sudaca sadržanih u procesnim zakonima osigurati objektivnost vođenja postupaka. Objektivnost vođenja postupka važna je za

4 Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Rezolucija br. 2200 A/XXI, 1976.

5 Zakon o sudovima, Narodne novine, br. 28/13., 33/15., 82/15., 82/16., 126/19., 130/20.

6 Nevenka Šernhorst, „Utvrđivanje nepristranosti suda/suca“, *Informator* 6667 (2021): 2-5, <https://informator.hr/strucni-clanci/utvrdivanje-npristranosti-suda-suca>.

7 Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 99/99., 29/02., 49/02.

8 Praksa Ustavnog suda pokazuje da se u predmetima ocjene ustavnosti zakona od raspravljanja i glasovanja uzdržavaju (izuzimaju) suci koji su kao zastupnici Hrvatskog sabora sudjelovali u njihovu donošenju: U-I-246/17 (Narodne novine, br. 35/17.), U-I-1694/17 (Narodne novine, br. 43/18.), U-I-4658/19 (Narodne novine, br. 126/19.).

ostvarivanje prava stranaka i objektivne zakonitosti (uključujući pravilno djelovanje sudbene vlasti), ali nije povezana s ostvarivanjem subjektivnih prava i pravnih interesa sudaca.⁹ Riječ je o legislativnom nastojanju da se ukloni svaka opravdana sumnja u nepristranost suca ili suda te je pokušaj da se osigura nepristranost uklanjanjem uzroka za takve sumnje. Navedeno obuhvaća odsustvo stvarne pristranosti i uklanjanje svih naznaka pristranosti, uz poticanje povjerenja koje sudovi u demokratskom društvu moraju pobuđivati u javnosti.¹⁰

Okolnosti koje mogu dovesti u pitanje nepristranost suca mogu biti subjektivne, ticati se izravnog ili posrednog odnosa suca s nekom od stranaka ili s njima povezanim osobama, ili objektivna, ticati se predmeta spora.¹¹

U doktrini se navedeni razlozi za izuzete svrstavaju u dvije kategorije, u tzv. apsolutne razloge za izuzete i, u tzv. relativne razloge za izuzete. Kao apsolutni, kvalificiraju se razlozi navedeni u t. 1. do 6. čl. 71. Zakona o parničnom postupku (dalje: ZPP),¹² a oni pod t. 7. kao relativni razlozi za izuzete.

2.1. Apsolutni razlozi za izuzete

Na temelju čl. 71. ZPP-a:

1. Sudac ne može obavljati sudačku dužnost ako je sam stranka, zakonski zastupnik ili punomoćnik stranke, ako je sa strankom u odnosu suovlaštenika, suobveznika ili regresnog obveznika ili ako je u istom predmetu saslušan kao svjedok ili vještak.

De lege ferenda, značenje apsolutnog razloga za izuzete trebalo bi pridati i okolnosti da je sudac umješač, zastupnik umješača ili da se nalazi u nekoj od navedenih imovinskopravnih veza s umješačem.

Odnos suovlaštenika, suobveznika ili regresnog obveznika sa zakonskim zastupnikom stranke ili njezinim punomoćnikom nije razlog za isključenje suca od suđenja u predmetu, već bi se moglo raditi o relativnom razlogu za izuzete.

Isključenje suca od obavljanja sudačke dužnosti zato što je bio saslušan kao svjedok ili vještak u istom predmetu treba razumjeti tako da se isključenje odnosi i

9 Više Jasnica Garašić, „Institut izuzeta sudaca i Novela Zakon o parničnom postupku 2003.“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 53, br. 5 (2003): 1189-1256.

10 Alen Rajko, „Zahtjevi za izuzete ili kažnjavanje suca zbog njegovih pravnih stajališta“, *IusInfo* (2020): 1-2, www.ius-info.hr.

11 Pretpostavke za izuzete suca zbog drugih okolnosti koje dovode u sumnju njegovu nepristranost ispunjene su ne samo onda ako postoje dokazi o njegovoj pristranosti (da ima neki interes ili ulogu u slučaju, da ima formirani stav ili mišljenje o postupku ili strankama, da ima animozitete ili simpatije prema nekoj od stranaka), već i onda ako sudac ne pruža dostatno jamstva da se isključi svaka moguća sumnja (dojam javnosti, percepcija same stranke) u njegovu nepristranost, npr. ako je riječ o bliskom odnosu kumstva između raspravnog suca i punomoćnika (odvjetnika) jedne od stranaka u postupku. U tom je smislu presuđeno: Županijski sud u Bjelovaru: Gž-1520/15-2.

12 Zakon o parničnom postupku, Službeni list SFRJ, br. 4/77., 36/77., 6/80., 36/80., 43/82., 69/82., 58/84., 74/87., 57/89., 20/90., 27/90., 35/91., i Narodne novine, br. 53/91., 91/92., 58/93., 112/99., 88/01., 117/03., 88/05., 02/07., 84/08., 96/08., 123/08., 57/11., 148/11., 25/13., 89/14., 70/19.

ako je sudac u istom svojstvu bio saslušan već u nekoj drugoj parnici, koja je tekla o istom predmetu spora.

2. Sudac ne može obavljati sudačku dužnost ako stalno ili privremeno radi u pravnoj osobi koja je stranka u postupku.

3. Sudac ne može obavljati sudačku dužnost ako mu je stranka ili zakonski zastupnik ili punomoćnik stranke srodnik po krvi u pravoj liniji do bilo kog stupnja, a u pobočnoj liniji do četvrtog stupnja ili mu je bračni drug, izvanbračni drug ili srodnik po tazbini do drugog stupnja, bez obzira na to je li brak prestao ili nije.^{13, 14}

Ovom odredbom nije odgovoreno na pitanje treba li smatrati isključenim i suca koji je (neformalni ili formalni) životni istospolni partner stranke ili njenog zastupnika, odnosno suca koji se nalazi u odgovarajućem „tazbinskom srodstvu“ po osnovi istospolnog životnog partnerstva sa strankom ili njenim zastupnikom, neovisno o tome traje li to partnerstvo ili je prestalo. Prema sucu koji se nalazi u neformalnom životnom partnerstvu s osobom istog spola trebalo bi odnositi i kao prema sucu koji se nalazi u izvanbračnoj zajednici. Položaj suca koji se nalazi u sklopljenom životnom partnerstvu odgovarao bi položaju aktualnog ili bivšeg bračnog druga. *De lege ferenda* odgovarajućom bi intervencijom trebalo otkloniti moguće nedoumice oko toga koji sve odnosi povezani s izvanbračnom i istospolnom zajednicom mogu imati značenje apsolutnog razloga za izuzeće.

Ovdje se može postaviti pitanje postoji li razlog za isključenje suca od obavljanja sudačke dužnosti nakon što je izvanbračna zajednica prestala, s obzirom na to da se u ovoj točki određuje da razlog za isključenje postoji bez obzira na to „je li brak prestao ili nije“, dok se o posljedicama prestanka izvanbračne zajednice ne govori. Mišljenje je autorice da nema razloga da i u ovom slučaju ne vrijede posljedice prestanka braka, odnosno da bi bez obzira na to što je izvanbračna zajednica prestala, postojao razlog za isključenje suca od suđenja.

4. Sudac ne može obavljati sudačku dužnost ako je skrbnik, usvojitelj ili usvojenik stranke, njezina zakonskog zastupnika ili punomoćnika.¹⁵

De lege ferenda ovaj bi razlog za isključenje trebalo sadržajno preispitati i vidjeti do koje bi se mjere njegov domašaj mogao proširiti i na srodnike posvojitelja, odnosno posvojenika i njihove zastupnike.

13 Odredbom čl. 71. t. 3. ZPP-a nije odgovoreno na pitanje treba li smatrati isključenim i suca koji je (neformalni ili formalni) životni istospolni partner stranke ili njezinog zastupnika, odnosno suca koji se nalazi u odgovarajućem „tazbinskom srodstvu“ po osnovi istospolnog životnog partnerstva sa strankom ili njezinim zastupnikom, neovisno o tome traje li to partnerstvo ili je prestalo. Prema sucu koji se nalazi u neformalnom životnom partnerstvu s osobom istog spola trebalo bi se odnositi kao i prema sucu koji se nalazi u izvanbračnoj zajednici (čl. 3., 4. Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola). Položaj suca koji se nalazi u sklopljenom životnom partnerstvu trebao bi odgovarati položaju aktualnog ili bivšega bračnog druga.

14 Okolnost da je supruga suca zaposlena kao odvjetnička vježbenica u uredu punomoćnika tužitelja okolnost je koja dovodi u sumnju nepristranost suca, a što je razlog za izuzeće iz čl. 71. toč. 7. ZPP-a (VSRH, Rev-1643/11 od 26. ožujka 2013.).

15 *De lege ferenda* ovaj bi razlog za isključenje trebalo sadržajno preispitati i vidjeti do koje bi se mjere njegov domašaj mogao proširiti i na srodnike posvojitelja, odnosno posvojenika i njihove zastupnike.

5. Sudac ne može obavljati sudačku dužnost ako je u istom predmetu¹⁶ sudjelovao u postupku pred nižim sudom ili pred kojim drugim tijelom.^{17, 18, 19}

Pojam isti predmet u kontekstu razmatrane odredbe treba shvatiti u smislu iste pravne stvari, a ne u smislu istog predmeta u postupovnom smislu, predmeta čiji je objektivni identitet određen tužbenim zahtjevom istaknuo u tužbi kojom je postupak pokrenut. Pojam sudjelovanja u postupku iz te odredbe treba shvatiti u smislu da bi obuhvaćao ne samo sudjelovanje u donošenju odluke u postupku pred nižim sudom ili drugim tijelom, već i drukčije sudjelovanje u tom postupku, i to u svojstvu suca ili osobe s službenim ovlastima, npr. upravnog ili disciplinskog tijela čija se odluka preispituje u sudskom postupku. Pojam sudjelovanja u istom predmetu obuhvaćao bi i sudjelovanje u svojstvu arbitra u postupku u kojemu je donesen pobijani pravorijek, ali i izmiritelja.

6. Sudac ne može obavljati sudačku dužnost ako je u stečajnom postupku u povodu kojega je došlo do spora sudjelovao ili sudjeluje kao stečajni sudac ili je član stečajnog vijeća.²⁰

Iskustva u praksi pokazala su da se suci koji su stečajni suci ili članovi stečajnog vijeća nalaze u odnosu na parnice koje treba voditi u povodu stečaja u analognoj situaciji kao i suci koji su u istom sudjelovali u postupku pred nižim sudom.

16 Pojam „isti predmet” u kontekstu treće podgrupe razloga za isključenje može se protumačiti u užem i u širem smislu. U užem smislu taj bi se pojam odnosio na saslušanje suca u svojstvu svjedoka ili vještaka u postupku u kojemu sudi. Do toga, npr. može doći u postupku koji je izvorno vodio sudac pred kojim je kao svjedok ili vještak bio saslušan sudac koji je, nakon što je ukinuta presuda koju je donio sudac koji je izvorno vodio postupak, preuzeo njegovo vođenje. Mihajlo Dika, „O razlozima za izuzeće i o pokretanju incidentalnog postupka za izuzeće“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 40, br. 1 (2019): 7.

17 U tom je smislu suđeno da se odredba o izuzeću suca koji je saslušan kao svjedok odnosi i na suca drugostupanjskog suda koji treba odlučivati u povodu žalbe protiv prvostupanjske presude, ako je u tom svojstvu saslušan u prvostupanjskom postupku (VS, Rev-2540/86 – Pregled sudske prakse / cit. PSP / 35/144.).

18 Činjenica da je isti sudac sudjelovao u donošenju pravomoćne presude suda prvog stupnja koja predstavlja ovršnu ispravu u postupku ovrhe nije razlog da se izuzme sudac u izvanparničnom (ovršnom) postupku pred istim sudom. U tom je smislu presuđeno: Županijski sud u Varaždinu: Gž-1299/07-3.

19 Okolnost da je sudac u istom predmetu sudjelovao u donošenju drugostupanjskog rješenja (kojim je ukinuta prijašnja prvostupanjska presuda) u kojem je zauzeo neko pravno shvaćanje, s kojim se stranka ne slaže, nije razlog za njegovo izuzeće jer nije riječ o okolnosti koja dovodi u sumnju njegovu nepristranost (VSRH, Revr-90/17 od 11. listopada 2017.).

20 Stečajna sutkinja unatoč podnošenju zahtjeva za njezino izuzeće mogla je donijeti pobijano rješenje, budući da je odredbom čl. 7.a SZ/96 propisano da sudac može nastaviti rad u postupku i kada sazna za prijedlog za izuzeće, dok se ne odluči o njemu. Odredba čl. 75. ZPP-a odnosi se na parnični postupak i ne primjenjuje se u stečajnom postupku (VTSRH, Pž-5738/14 od 25. kolovoza 2014.). Kada je u povodu prigovora ovršenice, ovdje tužene, prvostupanjski sud rješenjem od 20. svibnja 2013., stavio izvan snage rješenje o ovrsci na temelju vjerodostojne isprave javnog bilježnika u dijelu u kojem je određena ovrha, te nastavio postupak kao u povodu prigovora protiv platnog naloga, to nije razlog za izuzeće iz čl. 71. st. 5. ZPP-a, jer nije riječ o postupanju suca koji je u istom postupku sudjelovao pred nižim sudom ili nekim drugim tijelom (ŽS SB, Gž-939/15 od 21. listopada 2015.).

2.2. Relativni razlozi za izuzeće

Odredbom čl. 71. t. 7. ZPP-a, prema kojoj sudac ne može obavljati sudačku dužnost i ako postoje druge okolnosti koje dovode u sumnju njegovu nepristranost,^{21, 22} otvorena je mogućnost da svaka okolnost, koja nema značenje jednog od apsolutnih razloga za izuzeće, uz uvjet da *in concreto*, sama ili povezana s drugim okolnosti, dovodi u sumnju nepristranost suca, dobije značenje razloga za njegovo izuzeće – relativno izuzeće.²³ Okolnosti koje mogu dovesti u pitanje nepristranost suca mogu biti subjektivne, ticati se izravnog ili posrednog odnosa suca s kojom od stranaka ili s njima povezanim osobama, ili objektivna, ticati se predmeta spora. U određenim slučajevima dojam o pristranosti mogao bi se izvesti i iz načina na koji se vodi postupak.

Prema navedenoj odredbi, da bi se moglo uzeti u obzir da postoji ovaj razlog za izuzeće, bilo bi potrebno: 1.) utvrditi postojanje određene okolnosti (koja nije na listi apsolutnih razloga za izuzeće), a koja 2.) dovodi u sumnju nepristranost suca. To bi značilo da bi tu okolnost trebalo utvrditi na razini sigurnosti kao standardnoj razini utvrđenosti činjenica u parničnom postupku. Bilo bi dovoljno da ona dovede u sumnju nepristranost suca i da se indicira na razini vjerojatnosti da sudac nije nepristran, da bi mogao biti pristran. Međutim, katkad će okolnost koja bi mogla izazvati sumnju u sučevu nepristranost biti potrebno i moguće utvrditi na razini sigurnosti. Primjerice, ako bi se izuzeće tražilo zato što je stranka sudac istog suda, kao i sudac koji sudi, tu bi okolnost bilo jednostavno sigurno utvrditi iz podataka o tome tko su sve suci nekog suda. Ona bi mogla biti i općepoznata u određenoj sredini. Katkad će, međutim, biti teško utvrditi na razini sigurnosti postojanje okolnosti koja bi, ako bi bila, dovodila u sumnju sučevu nepristranost, npr. ako osnova za takvu sumnju bilo prijateljstvo između suca i zastupnika stranke. U tom bi drugom slučaju takva veza moglo biti nesporna jer ju je priznao sam sudac koji je inicirao svoje izuzeće, ali i sporna, npr. zato što bi je negirali i sudac i zastupnik stranke, unatoč tomu što bi postojale okolnosti, same po sebi indicirane na razini vjerojatnosti, koje bi indicirale, samo na razini vjerojatnosti, da ona postoji. Dakle, okolnost koja bi izazivala sumnju bila bi

21 To što podnositelju zahtjeva nije zadovoljan nekim odlukama Općinskog suda u Rijeci koje je potvrdio Županijski sud u Rijeci ne može biti dokaz pristranosti suca ili predsjednika suda te nije razlog za izuzeće predsjednika Županijskog suda u Rijeci (VSRH, Su IV-957/12 od 11. srpnja 2012.).

22 Činjenica da je u donošenju presude postupao isti sudac koji je postupao i u ovršnom postupku u kojem je doneseno rješenje o ovrši, a dopuštenost se te ovrhe sada osporava u parničnom postupku, ne spada u zakonske razloge za izuzeće suca (čl. 71. toč. 1.-6. ZP), a niti je to okolnost koja dovodi u sumnju nepristranost suca (čl. 71. toč. 7. ZPP) (ŽS SK, Gž-1056/15 od 16. studenoga 2015.).

23 Činjenica da je sutkinja u jednom neformalnom razgovoru, kojem je bila nazočna kćerka parničnih stranaka iznijela neprimjeren vrijednosti sud o tužitelju, nije bio razlog za izuzeće jer nepromišljeno iznesen neprimjeren vrijednosni sud nije utjecao na nepristranost sutkinje u suđenju, budući da iz spisa proizlazi da je prvostupanjski sud izveo sve važne dokaze koje su predložile parnične stranke, a na pravilnost provođenja postupka nije bilo primjedbi od tužitelja, pa su i svi zapisnici potpisani bez primjedbi, a odluka je sutkinje u skladu s provedenim dokazima (ŽS SB, Gž-534/14 od 30. ožujka 2015.).

„postojanje vjerojatnosti postojanja veze“ o kojoj je riječ. Stav o tome da bi takva okolnost *in concreto* dovodila u sumnju sučevu nepristranost ovisio bi o tome bi li ona stvorila odgovarajući dojam kod onoga koji bi odlučivao o izuzeću. U tom bi se smislu moglo tvrditi da bi realitet da je za postojanje relativnog razloga za izuzeće dostatno da određena okolnost izazove *in concreto* sumnju u sučevu nepristranost, da indicira na razini vjerojatnosti da sudac nije nepristran, mogao imati svoj „povratni učinak“ na potrebnu razinu utvrđenosti te okolnosti. Zato što je dostatno da zaključak da sudac nije nepristran bude formiran na razini vjerojatnosti, bilo bi, katkad, dostatno da na toj razini bude formirano i utvrđenje o postojanju okolnosti o kojoj bi on ovisio.

U vezi s relativnim razlozima za izuzeće, valja upozoriti da značenje takvih razloga mogu imati okolnosti koje dovode u sumnju sučevu nepristranost, a ne okolnosti na temelju kojih se može posumnjati da je on pristran. Utvrđenje da postoje okolnosti na temelju kojih se može posumnjati u nepristranost određenog suca nema značenje utvrđenja sumnje u njegovu pristranost.²⁴ Suci se izuzimaju zbog sumnje u nepristranost, a ne zbog sumnje u pristranost. Kvantitativna i kvalitativna razlika između zaključaka o sumnji u nepristranost i sumnji u pristranost može u pojedinim slučajevima biti mala, ali je ipak bitna. U doktrini je izneseno stajalište, utemeljeno i na odgovarajućoj sudskoj praksi, da bi trebalo uzeti u obzir da bi razlog za izuzeće uvijek postojao kada bi ga sudac sam prijavio, budući da on najbolje zna u kojoj mjeri postoji ili bi mogla nastati sumnja u njegovu nepristranost, da se on u konkretnom slučaju ne vodi samo objektivnim kriterijima. Ovaj stav ne bi trebalo prihvatiti. U suprotnom bi se pristalo i na pravo sudaca na „samoizuzeće“ ne samo zbog apsolutnih, već i zbog relativnih razloga. U domaćoj se sudskoj praksi dosta rijetko prihvaćaju zahtjevi za izuzeće sudaca zbog pristranosti.

3. POSTUPAK IZUZEĆA

Sudac koji ne može obavljati sudačku dužnost zbog postojanja kojeg od apsolutnih razloga za izuzeće kvalificira se kao isključeni sudac (lat. *iudex inhabilis*). Sudac koji ne može obavljati takvu dužnost zbog postojanja relativnih razloga za izuzeće kvalificira se kao izuzeti sudac (lat. *iudex suspectus*). Razlike se tiču načina iniciranja postupka za izuzeće u povodu njihova postojanja, radnji koje su sudac i predsjednik suda ovlaštenu poduzimati nakon saznanja za njihovo postojanje, odnosno nakon iniciranja postupka, odluka koje se donose u povodu njih, pravnih lijekova protiv tih odluka; te pravnih posljedica povrede pravila o njihovu postojanju kao razloga za pravne lijekove protiv odluke o glavnoj stvari.

Inicijativa suca za izuzeće mora biti obrazložena i nadzirana. O njoj treba odlučiti tek nakon što se strankama omogući da se o njoj izjasne. Iznimno, sudac pojedinac ili predsjednik vijeća može rješenjem, protiv kojega nije dopuštena žalba, odlučiti nastaviti s radom ako ocijeni da je zahtjev za izuzeće očito neutemeljen i da

24 Viktorija Haubrich, „Izuzeće suca – pravo na neovisno i nepristrano suđenje“, u: *Zbornik radova s II. međunarodnog savjetovanja, Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća*, ur. Vesna Rijavec et al. (Split: Pravni fakultet Split, 2016.), 283-297.

je postavljen radi sprječavanja ili ometanja suda u poduzimanju određenih radnji, odnosno radi odugovlačenja postupka.

Sudac je, čim sazna da postoji neki od razloga za apsolutno izuzeće (čl. 71. st. 1.-6. ZPP-a), dužan prekinuti svaki rad na tom predmetu i o tome obavijestiti predsjednika suda, koji će mu odrediti zamjenika.^{25,26} Ako je riječ o izuzeću predsjednika suda, on će odrediti sebi zamjenika iz reda sudaca toga suda. No, ako to nije moguće, postupit će prema čl. 67. ZPP-a (određivanje mjesne nadležnosti od višega suda). Ako sudac smatra da postoje druge okolnosti koje dovode u sumnju njegovu nepristranost (čl. 71. t. 7.), obavijestit će o tome predsjednika suda, koji će odlučiti o izuzeću. Do donošenja rješenja predsjednika suda sudac može poduzimati samo one radnje za koje postoji opasnost od odgode (čl. 72. ZPP).

Stranke mogu tražiti samo izuzeće suca koji sudjeluje u određenom postupku, odnosno predsjednika suda koji o zahtjevu za izuzeće treba odlučiti.²⁷

Zahtjev za izuzeće nije dopušten:

1. kojim se uopćeno traži izuzeće svih sudaca nekoga suda ili svih sudaca koji bi mogli suditi u nekom predmetu,²⁸

2. o kojem je već odlučeno te

3. u kojem nije naveden obrazloženi razlog zbog kojeg se traži izuzeće.

Zahtjeve će odbaciti sudac pojedinac ili predsjednik vijeća pred kojim teče postupak u povodu kojeg je zatraženo izuzeće.²⁹ Protiv navedenoga rješenja posebna žalba nije dopuštena.

25 Prekid rada suca na predmetu u slučaju ostvarenja, tzv. apsolutnih razloga za izuzeće iz čl. 71. toč. 1. do 6. ZPP-a propisan je u čl. 72. st. 1. ZPP-a kao negativna obveza suca, odnosno dužnost suca da se faktično suzdrži od rada na predmetu, što ne dovodi do prekida postupka (ŽS ST, Gž-1824/16 od 8. lipnja 2016.).

26 Vidi Mihajlo Dika, „O razlozima za izuzeće i o pokretanju incidentalnog postupka za izuzeće“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 40, br. 1 (2019): 1-36.

27 Podnositelji zahtjeva za izuzeće nisu stranke u tom postupku, tako da nisu ovlaštene podnositi zahtjev, pa je njihov zahtjev u odnosu na taj predmet valjalo odbaciti kao nedopušten (VSRH, Su-IV-1578/11-3 od 15. svibnja 2012.).

28 Prijedlogom je tužitelj uopćeno zatražio izuzeće predsjednika i svih sudaca Županijskog suda u Šibeniku. Takav zahtjev, po odredbi čl. 73. st. 2. toč. 1. ZPP-a nije dopušten, pa ga je trebalo odbaciti (čl. 73. st. 3. ZPP) (Gž-1576/2012-2 od 10. veljače 2014.).

29 Sudac pojedinac ili predsjednik vijeća pred kojim teče postupak, ovlašten je prema odredbi čl. 73 st. 3. ZPP-a odbaciti samo nedopuštene zahtjeve taksativno određene u čl. 73 st. 2 ZPP-a, odnosno zahtjev kojim se uopćeno traži izuzeće svih sudaca nekog suda ili svih sudaca koji bi mogli suditi u nekom predmetu, zahtjeve o kojima je već odlučeno, kao i zahtjeve u kojima nije naveden obrazloženi razlog zbog kojeg se traži izuzeće, ali to samo ako su navedeni nedopušteni zahtjevi podnijeti do zaključenja glavne rasprave. Naime, odredbom čl. 73. st. 5. ZPP-a propisano je samo da ako je zahtjev za izuzeće iz st. 2. istog članka, dakle nedopušteni zahtjev, istaknut u pravnom lijeku, odbacit će ga predsjednik prvostupanjskog suda, dok ZPP na poseban, drukčiji način ne propisuje postupanje ako je zahtjev podnesen nakon proteka roka za njegovo podnošenje određenog čl. 73. st. 6., zbog čega valja primijeniti opću odredbu čl. 74. st. 1. i 2. ZPP-a. Stoga je konkretno sud prvog stupnja zahtjev tužene, koji je prema stanju prvostupanjskog spisa zaprimljen nakon zaključenja glavne rasprave, bio dužan, postupajući po odredbi čl. 75 st. 1. ZPP-a, uputiti na odlučivanje predsjedniku suda prvog stupnja, koji je jedini ovlašten predmetni zahtjev kao nepravodoban odbaciti, odnosno odlučiti o njemu na drugi način (ŽS VŽ, Gž-754/08 od 8. travnja 2008.).

Odredba kojom se definira nedopušteni zahtjev za izuzeće i propisuje postupak s takvim zahtjevom u ZPP-u je unesena kako bi se spriječile moguće zloupotrebe ili barem svele na minimum.

O zahtjevu stranke za izuzeće odlučuje predsjednik suda, ako zakonom nije drukčije određeno.³⁰ Ako stranka traži izuzeće predsjednika suda, odluku o izuzeću donosi predsjednik neposredno višeg suda.³¹ O zahtjevu stranaka za izuzeće predsjednika Vrhovnog suda Republike Hrvatske odlučuje vijeće sastavljeno od pet sudaca toga suda. Odredbama nije izričito uređena situacija u kojoj bi stranka u jednom zahtjevu za izuzeće tražila izuzeće raspravnog suca i suca koji treba odlučiti o zahtjevu, odnosno predsjednika suda. U toj bi situaciji predsjednik neposredno višega suda trebao odlučiti o zahtjevu za izuzeće predsjednika nižega suda. Nakon donošenja odluke kojom se zahtjev za izuzeće odbacuje ili odbija, predsjednik nižeg suda, čije se izuzeće tražilo, bio bi ovlašten odlučiti o zahtjevu za izuzeće raspravnog suca.

U sudskoj je praksi u mnogim slučajevima zahtjev za izuzeće svih sudaca i predsjednika nadležnog suda protumačen kao prijedlog za delegiranje drugoga stvarno nadležnog suda.³² Građanski odjel Vrhovnog suda³³ zauzeo je pravno shvaćanje da je okolnost da je stranka sudac nadležnog suda važan razlog da se za postupanje odredi drugi stvarno nadležni sud. Iz toga bi pravnog shvaćanja proizlazilo da bi primjena instituta svrhovite delegacije, već prema razlozima zbog kojih bi bila određena, mogla posredno dovesti do izuzeća svih sudaca određenog suda u pojedinom predmetu.

Prije donošenja rješenja o izuzeću uzet će se izjava suca čije se izuzeće traži.

- 30 S obzirom na to da je rješenje od 28. travnja 2015., kojim se odlučuje o zahtjevu za izuzeće, donijela sutkinja koja nije niti predsjednik suda, niti sudac pojedinac koji je u trenutku podnošenja zahtjeva za izuzeće bio zadužen za taj predmet, što je utjecalo na donošenje zakonite i pravilne odluke, stekli su se uvjeti za ukidanje toga rješenja na temelju čl. 380. st. 3. ZPP-a (ŽS PU, Gž Ovr-172/15 od 7. prosinca 2015.).
- 31 U predmetu Županijskog suda u Rijeci poslovni broj Gž-1192/16, tuženica je 30. travnja 2018. podnijela zahtjev za izuzeće predsjednika Županijskog suda u Rijeci te predsjednika Vrhovnog suda Republike Hrvatske. U svom zahtjevu u odnosu na predsjednika Vrhovnog suda RH navodi kako nije sposoban stručno provesti postupak izuzeća predsjednika Županijskog suda u Rijeci slijedom čega traži i njegovo izuzeće. Prema odredbi čl. 73. st. 1. ZPP-a, stranke mogu tražiti izuzeće samo suca koji sudjeluje u određenom postupku, odnosno predsjednika suda koji o zahtjevu za izuzeće treba odlučiti. U smislu odredbe čl. 74. st. 4. ZPP-a uzeta je izjava predsjednika Vrhovnog suda RH. U pisanoj izjavi od 20. srpnja 2018. predsjednik Vrhovnog suda RH, sudac Đ. S., izjavio je da ne poznaje stranke niti u postupku obavlja sudačku dužnost, niti je na bilo koji drugi način uključen u postupak, te da ne postoje okolnosti koje dovode u sumnju njegovu nepristranost pri odlučivanju o zahtjevu za izuzeće predsjednika Županijskog suda u Rijeci. Zahtjev za izuzeće nije utemeljen. Prema odredbi čl. 74. st. 3. ZPP-a o zahtjevu stranaka za izuzeće predsjednika Vrhovnog suda RH odlučuje vijeće sastavljeno od pet sudaca. Razlozi na koje se tuženica poziva u zahtjevu za izuzeće ne upućuju na razloge navedene u čl. 71. st. 1.-6. ZPP-a, niti na okolnosti predviđene čl. 71. st. 7. ZPP-a, a to su one i koje bi dovodile u sumnju nepristranost suca, odnosno u ovom slučaju predsjednika Vrhovnog suda RH, koji treba odlučiti o zahtjevu za izuzeće predsjednika Županijskog suda u Rijeci. Slijedom svega navedenoga valjalo je zahtjev za izuzeće odbiti i odlučiti kao u izrijeci ovog rješenja (Gr1 380/2018-3).
- 32 Vidi Siniša Triva i Mihajlo Dika, *Građansko parnično procesno pravo*, 7. izmijenjeno i dopunjeno izd. (Zagreb: Narodne novine, 2004.), 228; VsRH Gr38/92- IO 1994/280.
- 33 Su-IV-432/12 (5/18, 4. listopada 2018.).

Predsjednik suda može, prema potrebi, provesti i izvidaje radi provjere navoda u zahtjevu za izuzete, tako što će obaviti uvid u spis, zatražiti obavijesti od stranke ili druge osobe ili provjeriti navode na drugi pogodan način. Izrijekom nije propisano da ta izjava mora biti u pisanom obliku, ali bi ju trebalo tako tumačiti, kako bi ostao trag o izjavi. Ako sudac odbije dati izjavu to bi trebalo tumačiti kao okolnost koja dovodi u pitanje njegovu nepristranost.

Protiv rješenja kojim se zahtjev za izuzete prihvaća nije dopuštena žalba, a protiv rješenja kojim se zahtjev odbacuje ili odbija nije dopuštena posebna žalba (čl. 74. ZPP).

Kada sudac pojedinac, predsjednik vijeća, član vijeća ili predsjednik suda sazna da je stavljen zahtjev za njegovo izuzete, dužan je obustaviti svaki rad na tom predmetu. Ako je izuzete zatraženo zbog relativnih razloga za izuzete do donošenja rješenja o zahtjevu može poduzimati samo one radnje za koje postoji opasnost od odgode.³⁴ Iznimno, sudac pojedinac ili predsjednik vijeća rješenjem protiv kojega nije dopuštena žalba može odlučiti nastaviti s radom, ako ocijeni da je zahtjev za izuzete neutemeljen i da je postavljen radi sprječavanja ili ometanja suda u poduzimanju određenih radnji, odnosno radi odugovlačenja postupka.^{35, 36} Sudac pojedinac ili predsjednik vijeća odredit će da se spis predmeta umnoži te da se prijepis spisa zajedno sa zahtjevom za izuzete prosljedi na odlučivanje.³⁷

34 *...Uvidom u spis ovaj sud je utvrdio da je tužitelj podneskom od 2. rujna 2020. povukao tužbu u ovoj pravnoj stvari (list 80-81), da su tuženici podneskom od 13. rujna 2022. (list 84-86) izjavili da se ne protive povlačenju tužbe, ali su zatražili da im se u cijelosti priznaju troškovi parničnog postupka, te da su nakon toga podneskom od 18. prosinca 2020. (list 94-97) zatražili zahtjev za izuzete uređujuće sutkinje M. M. u ovom predmetu. Nadalje, iz spisa proizlazi da je sutkinja M. M. donijela pobijano rješenje 16. prosinca 2020. (list 100-102), koje je elektronski potpisala 21. prosinca 2020. i koje je istog dana otpremljeno strankama, kao i da je predsjednica prvostupanijskog suda rješenjem broj: 29 Su-1/2021 od 7. siječnja 2021. (list 107-109) prihvatila zahtjev tuženika za izuzetom sutkinje M. M. u ovom predmetu. Člankom 75. stavkom 1. ZPP-a propisano je da kada sudac pojedinac, predsjednik vijeća, član vijeća ili predsjednik suda sazna da je stavljen zahtjev za njegovo izuzete, da je dužan obustaviti svaki rad na tom predmetu, a ako je izuzete zatraženo zbog razloga iz članka 71. točke 7. ovoga Zakona, može do donošenja rješenja o zahtjevu poduzimati samo one radnje za koje postoji opasnost od odgode. Imajući u vidu da iz spisa proizlazi da je sutkinja M. M. donijela pobijano rješenje nakon što je saznala da je stavljen zahtjev za njezino izuzete, a da se ne radi o radnji za koju je postojala opasnost od odgode, valjalo je temeljem članka 380. točka 3. ZPP-a uvažiti žalbu tuženika, ukinuti pobijano rješenje i predmet vratiti prvostupanijskom sudu na ponovni postupak (Gž 220/2021-2).*

35 Ako se postupak vodi oko 15 godina i kada je tužitelj podnio zahtjev za zaštitu prava na pravično suđenje, a u zahtjevu za izuzete se ne navodi niti jedan razlog za izuzete predviđen čl. 71. ZPP-a, sutkinja je pravilno primijenila citiranu iznimku iz čl. 75. st. 2. ZPP-a i nastavila postupak bez obzira na podneseni zahtjev za njeno izuzete o kojem još nije odlučeno (ŽS SK, Gž-885/15 od 16. lipnja 2016.).

36 Kako su ovršenici zahtjev za izuzetom suca postavili nakon što je sud odbio njihove prijedloge za prekidom postupka i odgodom dražbe, to je prvostupanijski sud ispravno ocijenio da je taj zahtjev postavljen radi sprječavanja ili ometanja suda u poduzimanju određenih radnji, odnosno radi odugovlačenja postupka pa je pravilno postupio kada je odlučio nastaviti s postupkom (ŽS VG, Gž Ovr-446/13 od 22. svibnja 2013.).

37 Kad sudac pojedinac sazna da je stavljen zahtjev za njegovo izuzete, dužan je obustaviti

Ako zahtjev za izuzete bude prihvaćen, radnje koje su poduzete i odluke koje su donesene, ukinut će sudac pojedinac ili predsjednik vijeća koji će preuzeti vođenje postupka. Sud će novčano kazniti (čl. 10. ZPP) stranku i umješaća, odnosno njihova zastupnika ako se utvrdi da je zahtjev za izuzete neutemeljen i da je podnesen samo zato da bi se omelo ili spriječilo sud u poduzimanju nekih radnji ili radi odugovlačenja postupka.

Na zahtjev protivne stranke sud će bez odgode rješenjem odlučiti o naknadi troškova postupka koji su joj prouzročeni postavljanjem neutemeljenoga zahtjeva za izuzete. Protiv toga rješenja posebna žalba nije dopuštena, a na temelju njega ovrha se može tražiti i prije njegove pravomoćnosti (čl. 75. ZPP).

Korištenje instituta izuzete sudaca u postupku u kojemu postoji sumnja u njihovu nepristranost nije samo tek jedno od procesnih sredstava koje se odlukom može lako otkloniti bez pridavanja dužne pažnje važnosti obrazloženja takve odluke. Naime, upravo valjano obrazloženje te odluke pridonosi formiranju povjerenja u nepristranost sudaca te je stvarna realizacija načela supsidijarnosti i primarne uloge pravičnog postupanja nacionalnih sudova.³⁸

Takav je stav izražen i u presudi Europskog suda za ljudska prava (dalje: ESLJP) Mežnarić protiv Hrvatske.³⁹ U njoj, ESLJP naznačuje da je postojanje nacionalnih procedura za osiguranje nepristranosti, točnije pravila o izuzetu sudaca, bitan čimbenik. Prema stajalištu ESLJP-a ova pravila odražavaju brigu nacionalnoga zakonodavstva za otklanjanjem svih razumnih sumnji o nepristranosti određenog suca i pokušaj su osiguranja nepristranosti otklanjanjem svih uzroka za takvu sumnju. U prilog odsustva bilo kakvih predrasuda, ova su sredstva usmjerena na otklanjanje svake naznake pristranosti te tako služe promicanju povjerenja koje sudovi u demokratskom društvu moraju ostavljati u javnosti. Sukladno tomu, propust da se podredi ovim pravilima znači da se slučaj vodio pred sudom čija je nepristranost dovedena u sumnju.

Utjecaj na stvaranje većeg povjerenja u rad sudaca i njihovu nepristranost trebao bi imati i proaktivniji pristup sudaca u vidu samoinicijativnoga predlaganja izuzimanja iz postupka zbog okolnosti koje bi mogle dovesti u sumnju njihovu nepristranost i umanjiti povjerenje u njihov rad, uz jasno i razumno obrazloženje na koji način te okolnosti mogu utjecati na jamstvo nepristranosti. Takav bi akt, naime, bio odraz želje sudaca da sude maksimalno nepristrano. Nasuprot tomu, ustrajanje na sudjelovanju u postupku u kojemu su od jedne od stranaka u postupku istaknute opravdane sumnje u nepristranost, u najmanju ruku s osnove dojma pristranosti koji

svaki rad na tom predmetu. Ako je izuzete zatraženo zbog razloga iz čl. 71. toč. 7. ZPP-a, do donošenja rješenja o zahtjevu može poduzimati samo one radnje za koje postoji opasnost od odgode. Sud prvog stupnja prije donošenja meritorne odluke nije donio rješenje iz čl. 75. st. 2. ZPP-a, da nastavlja s radom, jer ocjenjuje da je zahtjev za izuzete očito neutemeljen i da je postavljen radi sprječavanja ili ometanja suda u poduzimanju određenih radnji, odnosno radi odugovlačenja postupka, pa je počinjena bitna povreda postupka iz čl. 354. st. 1. u vezi s čl. 71. st. 1. ZPP-a (ŽS RI, Gž-1194/11 od 16. svibnja 2011.).

38 Arijana Lisičin, „Sudačka neovisnost i nepristranost i njihov utjecaj na percepciju javnosti o pravosuđu“, *IusInfo* (2021): 1-6, <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/CLN20V01D2021B1556>.

39 Mežnarić protiv Hrvatske, Zahtjev br. 71615/01, presuda ESLJP od 15. srpnja 2005., par. 27.

sudac može ostavljati prema objektivnom testu,⁴⁰ nije poželjno ni od sudaca koji vode postupak, budući da bi oni trebali otklanjati svaku razumnu sumnju u svoju nepristranost primjenjujući subjektivni i objektivni test nepristranosti.⁴¹ To se odnosi na opravdane, legitimne sumnje kada postoje takve objektivne okolnosti koje mogu dovesti u pitanje nepristranost, ali ne i na objesno postavljene, očito neopravdane i neobrazložene zahtjeve za izuzeće, kojima je jedina svrha zloupotreba procesnih prava i odugovlačenje postupka, imajući na umu da se osobna nepristranost suca presumira dok se ne dokaže suprotno.⁴²

4. PRAVNE POSLJEDICE POVREDE PRAVILA O IZUZEĆU

Povrede propisa o isključenju te povrede propisa o izuzeću u užem smislu koje se sastoje u tome što je u suđenju sudjelovao sudac koji je odlukom suda bio izuzet apsolutno su bitna povreda odredaba parničnog postupka (čl. 354. st. 2. t. 1. ZPP).^{43, 44} Ta apsolutno bitna povreda ne postoji ako je isključeni ili rješenjem suda izuzeti sudac sudjelovao samo u postupku, pa čak i u donošenju nekih procesnih odluka, ali ne i u donošenju presude.⁴⁵

Povreda nije sanirana ni pravomoćnošću odluke, ona je razlog za reviziju (čl. 385. st. 1. t. 1.).⁴⁶ Ponavljanje postupka može se tražiti ako taj razlog nije bio uspješno iznesen u redovitom postupku i ako stranka bez svoje krivnje nije mogla iznijeti okolnosti bitne za izuzeće prije negoli je postupak pravomoćno završen. Povreda izvršena sudjelovanjem u postupku suca za kojega postoji razlog za izuzeće u užem smislu, ali čije izuzeće nije prihvaćeno, može biti samo relativno bitna povreda zbog

40 Taj test, naime, zahtijeva provjeru mogu li određene okolnosti izazvati sumnju u nepristranost, čak i vezano za dojam, odnosno je li sudac ponudio dostatna jamstva da isključi svaku legitimnu sumnju o tome (npr. slučaj *Pescador Valero protiv Španjolske*, Zahtjev br. 62435/00, presuda ESLJP od 17. lipnja 2003., par. 21).

41 *Denisov protiv Ukrajine*, Zahtjev br. 76639/11, presuda ESLJP od 25. rujna 2018., par. 61-63.

42 *Hauschildt v. Denmark*, Zahtjev br. 10486/83, presuda ESLJP od 24. svibnja 1989., par. 47.

43 Nije počinjena bitna povreda parničnog postupka iz odredbe čl. 354. st. 1. u vezi s odredbama čl. 74. ZPP-a kada sud nije odlučio o izuzeću svih sudaca toga suda, jer je taj zahtjev tuženika nedopušten na temelju odredbe čl. 73. st. 2. toč. 1. ZPP-a, s obzirom na to da je uopćeno traženo izuzeće svih sudaca prvostupanjskog suda. Stoga je samo kraj činjenice što o tom njihovom zahtjevu prvostupanjski sud nije i formalno donio rješenje o odbacivanju takvog zahtjeva, nije počinjena navedena bitna povreda odredaba parničnog postupka koja bi utjecala ili mogla utjecati na donošenje pravilne i zakonite odluke (ŽS PU, Gž-440/16 od 13. lipnja 2016.).

44 Vezano za prijedlog tužitelja u žalbi da se u nastavku postupka predmet dodijeli drugom sucu u rad, valja reći da ovaj sud ne nalazi razloge na temelju kojih bi smatrao potrebnim dodijeliti predmet u rad drugom sucu. Ako tužitelj smatra da postoje razlozi za izuzeće, onda je u smislu odredbe čl. 73. ZPP-a takav zahtjev dužan podnijeti, jer izraženo pravno mišljenje suda u odluci ne može se podvesti pod „upitnost o pristranosti suda“ (VTSRH, Pž-1900/05 od 10. srpnja 2007.).

45 Dika, Mihajlo, *Građansko parnično pravo – Pravni lijekovi, X. knjiga* (Zagreb: Narodne novine, 2010.), 129.

46 Opravdan je zahtjev za izuzeće suca o odlučivanju u revizijskom predmetu kada je taj sudac osobno vodio spor protiv jedne od stranaka u postupku o kojem se odlučuje u povodu revizije između te i neke druge stranke (VSRH, Su IV-1428/10 od 15. prosinca 2010.).

koje se ponavljanje postupka ne može tražiti.⁴⁷ Na nju će se stranka u pravnom lijeku moći pozivati samo ako ju je bez uspjeha iznijela tijekom prvostupanjskog postupka, u stadiju koji je za to predviđen.^{48, 49}

5. IZUZEĆE SUDACA U SUDSKOJ PRAKSI

Otklanjanje sumnji u neovisnost i nepristranost sudaca važno je u svakom postupku, a posebno kod javno eksponiranih slučajeva i slučajeva za čije vođenje i ishod postupka vlada veliki javni interes. Stoga je valjano obrazložena odluka o zahtjevu za izuzeće u svakom postupku dragocjena za stvaranje povjerenja u sudove. Ocjena utjecaja okolnosti koje postoje na strani sudaca često je relativizirana i podcijenjena.

Često, unatoč sadržaju očitovanja suca, odluka nije obrazložena prema kriterijima primjene subjektivnog i objektivnog testa nepristranosti suca u skladu s praksom ESLJP-a, što je primarna uloga nacionalnih sudova. Zanimaju se osobna uvjerenja i ponašanja određenog suca, odnosno ima li sudac neke osobne predrasude u vezi s predmetom,⁵⁰ na način da se izjednačuju s njegovom dužnošću da postupa nepristrano na temelju Kodeksa sudačke etike te obvezom savjesnoga tumačenja i primjene propisa, čime se smisao instituta izuzeća dovodi u pitanje. U pojedinim odlukama odbijanje izuzeća obrazlaže se tvrdnjom da je riječ o slučajevima u kojima je sudac vezan sudskom praksom kao neformalnim izvorom prava, iako sudska praksa u hrvatskom pravnom sustavu to nije. Sudac, naime sudi isključivo na temelju Ustava, zakona i drugih važećih izvora prava savjesnim tumačenjem propisa i na temelju svoga slobodnog sudačkog uvjerenja. Vezanost sudaca na temelju zakona određenim odlukama donesenim u posebnim vrstama postupaka, kao u kolektivnom sporu (čl. 502. c ZPP), ne znači da ne postoje brojna druga pravna pitanja i problematika o kojoj sudac mora zauzeti svoj neovisan i nepristran stav, a što je ljudski nemoguće s obzirom na njegov unaprijed prisutan subjektivni stav prema takvom predmetu.

Međutim, unutrašnji subjektivni odnos suca prema nekom pravnom odnosu, koji je usko povezan i s dojmom (ne)pristranosti, ne može se nikako otkloniti pozivanjem na njegovu dužnost nepristranog postupanja na koje ga obvezuje Kodeks sudačke etike, budući da to i jest smisao instituta izuzeća.

ESLJP je u više svojih odluka u povodu zahtjeva protiv Republike Hrvatske ispitivao povredu konvencijskoga prava na pravično suđenje (čl. 6. st. 1. Konvencije) s aspekta prava na nepristran sud. U skladu s obvezom država potpisnica Konvencije

47 Vidi Triva i Dika, *Građansko parnično procesno pravo*, 230.

48 Na relativni razlog za izuzeće suca, na kojeg se tužitelj poziva u reviziji, stranka se može pozivati samo ako ga je bez uspjeha istaknula u stupnju postupka koji je za to predviđen - konkretno u odgovoru na žalbu, u skladu s odredbom čl. 73. ZPP-a (VSRH, Revt-49/14 od 1. travnja 2014.).

49 Zbog sumnje u nepristranost suca, stranka može podnijeti zahtjev za izuzeće (čl. 71. ZPP-a), no ne može s uspjehom svoje sumnje u nepristranost iznositi u žalbi (VTSRH, Pž-7431/10 od 21. listopada 2014.).

50 Provođenje subjektivnog i objektivnog testa nepristranosti suca obrazloženo je, npr. u predmetu *Denisov protiv Ukrajine*, Zahtjev br. 76639/11, presuda od 25. rujna 2018., par. 61-63.

na poštovanje ljudskih prava, propisanoj u čl. 1. Konvencije, te obvezi iz čl. 46. st. 1. Konvencije, kojim je propisana obvezatna primjena presude ESLJP-a, hrvatski sudovi moraju primjenjivati pravila i standarde suđenja ESLJP-a kada se stranka pozove na njih. U odnosu na načelna mjerila ESLJP-a za utvrđivanje nepristranosti suda (suca), kao primjer najčešće se spominju sljedeći slučajevi:

Parlov-Tkalčić protiv Hrvatske:⁵¹ 78. *ESLJP ponavlja da se, prema njegovoj ustaljenoj sudskoj praksi, postojanje nepristranosti u smislu članka 6. stavka 1. mora utvrditi primjenom subjektivnog testa, pri čemu se mora uzeti u obzir osobno uvjerenje i ponašanje konkretnog suca, to jest je li sudac imao neke osobne predrasude ili pristranosti u tom predmetu, a isto tako i primjenom objektivnog testa, to jest tako da se utvrdi je li sud, uzimajući u obzir između ostalih aspekata i njegov sastav, pružio dovoljno jamstava kako bi se isključila svaka opravdana sumnja u pogledu njegove nepristranosti.* 79. *U pogledu subjektivnog testa, osobna nepristranost suca mora se pretpostaviti dok se ne dokaže suprotno.* 80. *U pogledu objektivnog testa, potrebno je utvrditi postoje li činjenice koje se mogu potvrditi, a koje mogu pobuditi sumnju u nepristranost suca koji odlučuje u predmetu. To podrazumijeva da kad se odlučuje o tome postoji li u određenom predmetu opravdani razlog za bojazan da sud nije nepristran, stajalište same osobe jest važno, ali nije odlučno. Odlučno je može li se ta bojazan smatrati objektivno opravdanom.*

Mežnarić protiv Hrvatske: 27. *ESLJP primjećuje da je postojanje nacionalnog postupka za osiguranje nepristranosti, i to pravila koja uređuju izuzeće sudaca, mjerodavan čimbenik. Takva pravila očituju brigu nacionalnog zakonodavstva da se uklone sve razumne dvojbe glede nepristranosti dotičnoga suca ili suda i predstavljaju pokušaj da se osigura nepristranost uklanjanjem razloga za takvu brigu. Uz osiguranje nepostojanja stvarne pristranosti, usmjerena su i na otklanjanje svega onoga što bi moglo izgledati kao pristranost, te tako služe za promicanje povjerenja koje sudovi moraju nadahnjivati u javnosti u demokratskom društvu. Prema tome, ako se ta pravila ne poštuju, to znači da je u predmetu postupao sud čija je nepristranost od strane domaćeg prava prepoznata kao dvojbena.* Bitno je istaknuti da je u tom predmetu riječ o građanskom postupku, te da je utvrđena povreda prava na pravično suđenje zbog činjenice da je sudac Ustavnog suda već ranije sudjelovao u građanskom postupku u povodu kojeg je podnesena ustavna tužba, i to u svojstvu odvjetnika suprotne stranke. Sudac je, dakle sudjelovao u dvostrukoj ulozi u istom postupku, što je okolnost koja bi u nacionalnom pravu bila razlog za izuzeće, a ne za otklon suca. Iz navedenoga je jasno da se ta presuda ESLJP-a odnosi na drukčiji činjenični i pravni kontekst od situacija koje su bile predmet razmatranja Ustavnog suda. Ustavni sud ističe da se o pitanju nepristranosti suda primjenjuje subjektivno i objektivno mjerilo. Subjektivno mjerilo znači ispitivanje je li sudac imao neki osobni razlog pristranosti u konkretnom predmetu ili osobnu predrasudu. U ovom predmetu nije bilo ničega što bi ukazivalo na subjektivnu pristranost suca. Objektivno mjerilo znači ispitivanje je li sud kao takav i njegov sastav, jamče dostatno sigurnosti da bi isključili svaku opravdanu sumnju u pogledu nepristranosti suda. To je važno imati u vidu pri ispitivanju objektivne nepristranosti, jer sudovi upravo time što nastupaju

51 Zahtjev br. 24810/06; presuda od 22. 12. 2009., nije utvrđena povreda nepristranosti suda.

kao nepristrani pridonose povjerenju javnosti koje je nužno u demokratskom društvu. Vezano za objektivnu nepristranost, Ustavni sud je utvrdio da je isti sudac sudjelovao u postupku pred sudom drugog stupnja, a kasnije je bio i član vijeća Vrhovnog suda RH koje je odlučivalo o reviziji podnositelja. Sudjelujući u drugostupanjskom postupku i donoseći navedena rješenja, navedeni sudac je već zauzeo i u rješenjima izrazio stav o predmetu spora. Ta okolnost dovodi u ozbiljnu sumnju objektivnu nepristranost suca u odlučivanju u postupku u povodu izjavljene revizije. Navedeno Ustavni sud cijeni ustavnopravno neprihvatljivim čime je podnositelju i povrijeđeno pravo na suđenje od nepristranog suda, zajamčeno čl. 29. st. 1. Ustava.⁵²

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Polazeći od načelnoga stajališta ESLJP-a, prema kojem je pravo na neovisan i nepristran sud temeljno institucionalno jamstvo prava na pravično suđenje, nepristranost suca bitan je preduvjet pravičnoga, zakonitog i objektivnog suđenja. Zahtjev za izuzete pravno je sredstvo za provjeru nepristranosti, odnosno za utvrđivanje pristranosti ako se može utemeljeno očekivati ugroza načela nepristranosti. Širina zakonom propisanih razloga obvezatnog izuzeća suca, kao i pravna mogućnost da i druge okolnosti potaknu sumnju u nepristranost suca, očituju volju zakonodavca da jamči i osigura nepristrano suđenje pred svakim sudom i u svakom sudskom postupku u interesu jačanja općeg povjerenja javnosti u pravosuđe i pravni sustav u cjelini.

Mišljenje je autorice da bi trebalo proširiti listu apsolutnih razloga za izuzete i s nekim drugim vezama suca sa strankama i predmetom spora, primjerice s članstvom u nekim trgovačkim društvima. Domašaj odredaba koje se tiču odnosa suca sa strankama, njihovim zastupnicima i srodnicima, trebalo bi odgovarajući proširiti i na njegove odnose s umješaćem, njegovim zastupnicima i srodnicima. To bi vrijedilo i za odnose suca kao umješaća prema predmetu spora.

Kada je riječ o inicijativi za pokretanje incidentalnog postupka za izuzete, trebalo bi izrijekom napustiti mogućnost „samoizuzimanja“ sudaca, odnosno predsjednika suda zbog apsolutnih razloga za izuzete, i ako bi suci sami inicirali svoje izuzete predvidjeti dužnost predsjednika suda (odnosno predsjednika višeg suda, ako bi svoje izuzete inicirao predsjednik nižeg suda) da omogućiti strankama da se o tome izjasne i da tek nakon toga, ako utvrdi postojanje razloga za izuzete, o tome odluči. Mogućnost „samoizuzeteća“ suca protivna je pravu stranaka na zakonskoga suca, ali i postupovnom postulatu da sve službene inicijative tijekom postupka trebaju biti kontrolabilne. Ta mogućnost dovodi u pitanje i ostvarivanje prava stranaka na izjašnjenje o svim pitanjima koja se tiču provedbe postupka i prava na pravično suđenje. U načelu bi za sve razloge za izuzete i apsolutne i relativne trebao vrijediti istovrsni postupovni režim, neovisno o tome je li inicijativa potekla od suca ili stranaka. Autorica smatra da bi bilo dobro i jasno utvrditi pravo predsjednika suda da po službenoj dužnosti pokrene izuzete sudaca.

52 Isto stajalište Ustavni sud izrazio je u odluci broj: U-III-2488/2005 od 6. listopada 2005. godine (objavljena u Narodnim novinama, br. 125/05.) i u odluci broj: U-III-790/2004 od 20. listopada 2005. (objavljena u Narodnim novinama, br. 128/05.).

Sudac svoja stajališta i materijalnoppravna i procesnopravna, iznosi u obavljanju poslova suđenja, u sklopu različitih vrsta odluka kojima izražava ta stajališta. Pravilnost sudačkih stajališta ne može preispitivati sudska uprava, u sklopu odlučivanja o zahtjevu za izuzeće sudca, već isključivo u sklopu djelatnosti suđenja, u povodu pravnih lijekova podnesenih protiv konkretne odluke suda. Sudac je obavezan iznositi svoja stajališta u odlukama koje donosi, kao i pravo iznositi ih u sklopu stručne i znanstvene aktivnosti. Stajališta o pojedinom pitanju, u pravilu, ima i sudac koji ih dotada nije iznio u svojim odlukama ili na drugi način, samo što ta stajališta u tom razdoblju stranci nisu poznata.

Pravna stajališta suca ne upućuju na njegovu pristranost ili neobjektivnost, čak ni na naznaku pristranosti ni moguću sumnju u pristranost. Posljedično, ako bi se utemeljenim razlogom za izuzeće suca smatrala njegova dotad izražena pravna stajališta koja ne idu u prilog traženju jedne stranke u postupku, protustranka bi podjednako utemeljeno mogla prigovoriti izuzeću suca i dodjeli predmeta drugom sucu, za kojeg zna ili može pretpostaviti da je izgledno kako neće odlučiti u njezinu korist, uz moguću posljedicu blokade odlučivanja suda u navedenom predmetu.⁵³

Veća angažiranost predsjednika sudova kod obrazlaganja odluka u povodu zahtjeva za izuzeće iznimno je važna za stvaranje bolje javne percepcije pravosuđa, jer predstavlja izravno stvaranje prakse vezane za osiguranje prava na pošteno suđenje. Jednako je važna i inicijativa sudaca u postupcima da stalno „bdiju“ nad osiguranjem svih aspekata poštenog suđenja i da to i pokazuju vlastitom inicijativom za izuzimanjem iz postupka kada posumnjaju u takve okolnosti.

ESLJP u svojoj praksi koja se odnosi na povredu nepristranosti suđenja stalno ističe da pravila o nepristranosti suđenja služe promicanju povjerenja koje sudovi moraju nadahnjivati u javnosti u demokratskim društvima. Pri ocjeni je li došlo do povrede prava na nepristranost suda, ESLJP primjenjuje subjektivni i objektivni test nepristranosti.⁵⁴

Pri subjektivnom testu, uzima se u obzir konkretno ponašanje i uvjerenje pojedinog suca, uz napomenu da se nepristranost suca predmnijeva dok se ne dokaže suprotno.⁵⁵ Prema objektivnom testu utvrđuje se je li sam sud, te njegov sastav nudio dovoljna jamstva kako bi se isključila svaka legitimna dvojba o njegovoj pristranosti. Pritom se moraju utvrditi, sasvim odvojeno od ponašanja suca, provjerljive činjenice koje mogu potaknuti dvojbu o njegovoj nepristranosti. To podrazumijeva da je, pri odlučivanju postoji li u nekom predmetu legitiman razlog za bojazan da neki sudac nije nepristran, stav spomenute osobe bitan, ali ne i odlučan. Ono što je odlučno jest

53 Alen Rajko, „Pravna stajališta sudca nisu razlog za njegovo izuzeće“, *Informator* 6579 (2019): 19-20, <https://informator.hr/strucni-clanci/pravna-stajalista-sudca-nisu-razlog-za-njegovo-izuzece>.

54 Morana Briški, „Usporedba prava na nepristrano suđenje u praksi Europskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda Republike Hrvatske“, *IusInfo* (2011): 1-4, <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/CLN20V01D2011B428>

55 Vidi presude Europskog suda u predmetima *Wettstein v. Switzerland* od 21. prosinca 2000., zahtjev br. 33958/96, *Mežnarić protiv Hrvatske* od 15. srpnja 2005., zahtjev br. 71615/01, *Fey v. Austria* od 24. veljače 1993., zahtjev br. 14396/88.

to može li se ta bojazan smatrati objektivno opravdanom.⁵⁶

Kvaliteta suđenja u svojoj osnovi temelji na dosljednom provođenju svih načela sudačkog ponašanja koje propisuje Kodeks sudačke etike. Ono se ne može objektivno izmjeriti, ali se može poimati. Stoga bi se upravo takav angažman trebao osobito poticati i vrednovati, jer je nemjerljiv doprinos pozitivnoj percepciji pravosudnoga sustava i stvaranju većega povjerenja u njegov rad.

LITERATURA

1. Briški, Morana. „Usporedba prava na nepristrano suđenje u praksi Europskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda Republike Hrvatske“. *IusInfo* (2011): str. 1-4, <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/CLN20V01D2011B428>
2. Buljan, Iva. „Pravo na slobodu izražavanja i položaj sudaca u demokratskom društvu“. *IusInfo* (2021): str. 1-7, <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/CLN20V01D2021B1543>
3. Denisov protiv Ukrajine, Zahtjev br. 76639/11, presuda ESLJP od 25. rujna 2018., par. 61-63.
4. Dika, Mihajlo. „O razlozima za izuzeće i o pokretanju incidentalnog postupka za izuzeće“. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 40, br. 1 (2019): 1-36.
5. Dika, Mihajlo. *Građansko parnično pravo – Pravni lijekovi. X. knjiga*. Zagreb: Narodne novine, 2010.
6. Dika, Mihajlo. „Prilog: O izuzeću sudaca u parničnom postupku zbog postojanja razloga koji dovode u sumnju njihovu nepristranost“. *Informator* 6685 (2021): <https://informator.hr/strucni-clanci/prilog-o-izuzecu-sudaca-u-parnicnom-postupku-zbog-postojanja-razloga-koji-dovode-u-sumnju-njihovu-nepripranost>
7. (Europska) Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97., 6/99., 14/02., 13/03., 9/05., 1/06, 2/10.
8. Garašić, Jasnica. „Institut izuzeća sudaca i Novela Zakon o parničnom postupku 2003.“. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 53, br. 5 (2003): 1189-1256.
9. Haubrich, Viktorija. „Izuzeće suca – pravo na neovisno i nepristrano suđenje“. U: *Zbornik radova s II. međunarodnog savjetovanja Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća*, ur. Vesna Rijavec et al., 283-297. Split: Pravni fakultet Split, 2016.
10. *Hauschildt v. Denmark*, Zahtjev br. 10486/83, presuda ESLJP od 24. svibnja 1989., par. 47.
11. Lisičin, Arijana. „Sudačka neovisnost i nepristranost i njihov utjecaj na percepciju javnosti o pravosuđu“. *IusInfo* (2021): str. 1-6, <https://www.iusinfo.hr/strucni-clanci/CLN20V01D2021B1556>
12. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Rezolucija br. 2200 A/XXI, 1976.
13. Mežnarić protiv Hrvatske, Zahtjev br. 71615/01, presuda ESLJP od 15. srpnja 2005., par. 27.
14. Opća deklaracija o ljudskim pravima, Usvojena i proglašena od Opće skupštine Rezolucijom 217 A (III) 10. prosinca 1948.
15. Pescador Valero protiv Španjolske, Zahtjev br. 62435/00, presuda ESLJP od 17. lipnja 2003., par. 21)
16. Rajko, Alen. „Zahtjevi za izuzeće ili kažnjavanje suca zbog njegovih pravnih stajališta“. *IusInfo* (2020): str. 1-2 www.ius-info.hr

⁵⁶ Vidi presude Europskog suda u predmetima *Ferrantelli and Santangelo v. Italy* od 7. kolovoza 1996., zahtjev br. 19874/92 i *Michallef v. Malta* (Veliko vijeće) od 15. listopada 2009., zahtjev br. 17056/06.

17. Rajko, Alen. „Pravna stajališta sudca nisu razlog za njegovo izuzeće“. *Informator* 6579, (2019): 19-20, <https://informator.hr/strucni-clanci/pravna-stajalista-sudca-nisu-razlog-za-njegovoizuzece>
18. Šago, Dinka i Ivan Vukušić. *Organizacija pravosuđa*. Split: Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, 2021.
19. Šernhorst, Nevenka. „Utvrđivanje nepristranosti suda/suca“. *Informator* 6667 (2021): 2-5., <https://informator.hr/strucni-clanci/utvrdivanje-nepripranosti-suda-suca>
20. Triva, Siniša i Mihajlo Dika. *Građansko parnično procesno pravo*. 7. izmijenjeno i dopunjeno izd. Zagreb: Narodne novine, 2004.
21. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90., 135/97., 08/98., 113/00., 124/00., 28/01., 41/01., 55/01., 76/10., 85/10., 05/14.
22. Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 99/99., 29/02., 49/02.
23. Zakon o parničnom postupku, Službeni list SFRJ, br. 4/77., 36/77., 6/80., 36/80., 43/82., 69/82., 58/84., 74/87., 57/89., 20/90., 27/90., 35/91., i Narodne novine, br. 53/91., 91/92., 58/93., 112/99., 88/01., 117/03., 88/05., 02/07., 84/08., 96/08., 123/08., 57/11., 148/11., 25/13., 89/14, 70/19.
24. Zakon o sudovima, Narodne novine, br. 28/13., 33/15., 82/15., 82/16., 126/19., 130/20.

Dinka Šago*

Summary

EXEMPTION OF THE JUDGE IN CIVIL PROCEEDINGS

According to the constitution and law the independent and impartial judge should try in a civil procedure in order to make a correct and legal decision. In this paper the author deals with the exemption of the judge institute through the prism of guarantying independent and impartial trial in the national legislature and Article 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The humanity, ethics and the independence of judges are closely connected when it comes to the public perception of the judiciary, which is no less significant than the measurable results of the judiciary.

Keywords: *absolute reasons for exemption; relative reasons for exemption; Article 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.*

* Dinka Šago, Ph.D., Associate Professor, Faculty of Law, University of Split; dsago@pravst.hr.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2957-2761>.

